

SAVREMENA DISKUSIJA O PROFESIJAMA
-PREGLED LITERATURE-

Sarajevo, februar 2013.

UVOD

Centar za sigurnosne studije (CSS) već nekoliko godina učestvuje u radu Konzorcija nevladinih organizacija sa prostora Zapadnog Balkana, nastojeći da pruži svoj doprinos regionalnom pristupu u izučavanju sigurnosnih tema. Od 2010. godine Konzorcij je anagažovan u projektu koji finansira Norveško istraživačko vijeće (NRC) i koji se pod stručnim nadzorom Norveškog instituta za međunarodnu politiku (NUPI) realizira pod naslovom “Sigurnosna tranzicija na Zapadnom Balkanu – od zone konflikta do sigurnosne zajednice”.

U tom kontekstu, posljednja decenija obilježena je mnogim pozitivnim promjenama u domenu regionalnih i nacionalnih politika na prostoru Zapadnog Balkana, što je rezultiralo u procesu koji je ovaj geopolitički prostor od konfliktne zone transformirao u zonu povećane regionalne saradnje i zajedničkih napora u cilju postizanja Euro-atlanskih integracija. Kako se ovi procesi dešavaju u gotovo svim područjima društvenog života, sam Istraživački projekat se fokusirao na dinamiku koja se odvija na nivou pojedinih profesija, nastojeći shvatiti prakse koje dominiraju kako unutar nacionalnog profesionalnog sistema tako i u prostoru međuprofesionalne regionalne saradnje. Zbog toga ovdje želimo ponuditi kratak pregled literature koja se odnosi na teorijsku razradu sociologije profesija, te savremenih diskusija relevantnih za ovu problematiku.

Na samom početku, bitno se podsjetiti da profesionalni izbor u velikoj mjeri dolazi u vezu sa osiguranom budućnošću pojedinca. Izborom relativno stabilne i prosperitetne profesije pojedinac ne samo da si osigurava sredstva za život tokom radnog vijeka, nego i osigurava pristojan put u karijeri u smislu društvenog statusa, kao i sigurnost nakon umirovljenja. Po Hughesovoj (1937) interpretaciji, karijera je “pokretna perspektiva u kojoj osoba vidi svoj život kao cjelinu i tumači značenje njegovih različitih osobina, radnji, i stvari koje mu se događaju”¹, također, ona nije iscrpljena nizom poslovnih i profesionalnih dostignuća. Postoje i druge srodne tačke koje se dotiču društvenog života kao što su: utjecaj, odgovornost i priznanje.

---

1 Hughes, Everett C. *Institutional Office and the Person*. The American Journal of Sociology. Chicago: The University of Chicago Press. 1937. (pp. 404-13)

Huges, onda, povezuje ove napretke u karijeri u dva paralelna procesa: “prvi je jačanje pojedinca sticanjem zvanja od visokog ugleda, ili dostizanjem naročitog uspjeha u svome zanimanju; a drugi je kolektivni napor organizovanog zanimanja kako bi poboljšali svoje mjesto i pojačali svoju snagu, u odnosu na druge”².

DEFINIRANJE POJMA PROFESIJE

Studije o zanimanjima predstavljaju uobičajen interdisciplinarni fenomen koji ima bliske veze s filozofijom, historijom, obrazovanjem, političkim naukama kao i sa sociologijom znanja, obrazovanjem, organizacijom, radom i zanimanjem³. Sama definicija zanimanja je stvar kontinuirane rasprave ovisno o pitanjima koja su uzeta kao polazna tačka: bitna svojstva (uključujući znanje i stručnost) ili aktivnosti i strategije (uključujući i tržište ili društveno isključenje), međutim naučna zajednica nije bila u stanju da se dogovori o široko prihvaćenoj i jedinstvenoj definiciji.

Merriam-Webster Online Dictionary tvrdi da riječ profesija u etimološkom smislu dolazi iz srednje-engleskog *professioun*, od anglo-francuske riječi *profession*, od staro-latinske *profession-*, *profession*, ili latinske riječi javna izjava, *profitēri*, koja datira iz 13. vijeka. Prvo služeći u vjerske svrhe kao “čin davanja zavjeta vjerskoj zajednici” ili “otvoreno deklarisanje ili javno deklarisanje uvjerenja, vjere, ili mišljenja”, pojam sada stoji za “*a*: zanimanje koje zahtijeva specijalizirano znanje i često dugotrajnu i intenzivnu akademsku pripremu; *b*: glavno zanimanje, sručno zanimanje ili zaposlenje; ili *c*: čitavo tijelo osoba koje su uključene u zanimanje”.

U funkcionalističkom diskursu, profesija se smatra kao “relativno homogena zajednica čiji članovi dijele identitet, vrijednosti, definicije uloge i interese”⁴, dok za Abbota, profesije

---

2 Hughes, Everett, C. *The Professions in Society*. The Canadian Journal of Economics and Political Science. Blackwell Publishing. Vol. 26, No. 1, Feb. 1960. (pp. 54-61).

3 Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. Introduction. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

4 Bucher, Rue and Strauss, Anselm. *Professions in Process*. The American Journal of Sociology. Chicago: The University of Chicago Press. Vol. 66, No. 4, Jan. 1961. (pp. 325-34).

predstavljaju “organizovana tijela stručnjaka koji su primjenili ezoteričko znanje na pojedinim slučajevima”⁵.

Prema strukturalizmu, profesije se sastoje od njihovih institucija, zaposlenih, organizacija, politika zapošljavanja, standarda i kodeksa, kao i njihovih odnosa prema javnosti. Međutim, Goode⁶ još insistira na karakteristikama kontinuiranog statusa onih koji se na kraju nađu unutar profesije; na zajedničkom jeziku; te na moći koju zajednica ima nad svojim članovima, gdje granice te zajednice nisu geografske ili fizičke, već društvene.

Kao relevantni i srodni pojam, zanimanje se vidi kao aktivnost koja “teži profesionalnom statusu”, što znači da potencijal za takav razvoj ne mora nužno završiti u vidu samostalne profesije. Osim ovog 'lateralnog' pristupa, tu je i još jedna konceptualizacija koja tretira zanimanje kao širu kategoriju i prema kojoj samo ona odabrana mogu postati 'prave' profesije.

Etzioni, citiran u Macdonald⁷, klasifikuje zanimanja u 'profesije', 'polu-profesije, i (po svoj prilici) 'ne-profesije', čime se više podržava takozvani 'lateralni' koncept. Međutim, dok Macdonald⁸ vidi profesije kao “na znanju utemeljena zanimanja” a Halliday (1987) vidi znanje kao 'srž koja stvara svojstvo' profesionalizma; Abbott pod zanimanjima podrazumijeva “stvarne društvene stvari”, a ne samo “područja zadataka u podjeli rada” koja svoje mjesto nalaze u različitim vrstama popisa. Čak što više, ako je bilo koje zanimanje potpuni društveni subjekt u smislu zadataka, ljudi i organizacija, onda su to su profesije i zanati. Prateći ovaj pristup, Sciulli također zaključuje da “samo profesije, ne bilo koje stručno zanimanje ili zanimanje srednje klase, nude stručne usluge unutar strukturisanih situacija zasnovanih na nezavisnom socio-kulturološkom autoritetu u skladu sa pouzdanim odgovornostima”⁹.

Da zaključimo, iako znanstvenici nisu bili u mogućnosti da postignu konsenzus o zajedničkoj definiciji, na taj način usmjeravajući debate u različitim smjerovima, Sciulli je pokušao objediniti glavne profesionalne karakteristike koje se pojavljuju u literaturi o zanimanjima,

---

5 Abbot, Andrew. *The System of Professions. An Essay of Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago, 1988.

6 Goode, William J. *Community within a Community*. The American Journal of Sociology. Chicago: The University of Chicago Press. Vol. 22, No. 2, Apr. 1957.

7 Macdonald, Keith M. *The Sociology of the Professions*. London: SAGE Publications, 1995.

8 Ibid.

9 Sciulli, David. Structural and Institutional Invariance in Professions and Professionalism. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts. Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

artikulirajući deset glavnih karakteristika. Tom prilikom Sciulli snažno kritikuje pristup koji uglavnom počiva na empirijskom iskustvu i vanjskim faktorima koji su jako kontekstualni, a time i svojstveni, pa. mjesto toga pokušava izolirati one unutrašnje faktore koji su nepromjenljivi i time identifikuje osam “strukturnih osobina konstitutivne profesionalnosti”¹⁰.

Po njegovom mišljenju profesionalni projekat:

1. se odvija unutar struktuirane situacije s dvije utvrđene pozicije: jedne od vlasti, diskrecionog suda i neličnog povjerenja (povjerenja u grupi), i druge; od ovisnosti, ranjivosti i strahovanja;
2. se uspješno potvrđuje nezavisan društveno-kulturni autoritet unutar svojih struktuiranih situacija (područja stručnosti);
3. se smatra odgovornim strukturalno i položajno za dva seta povjerljivih odgovornosti: za dobrobit klijenta ili štíćenika i lokalne zajednice, kao i za institucionalni dizajn šireg društvenog poretka;
4. se smatra odgovornim strukturalno i položajno za dvije profesionalne orijentacije: epistemološku ili naučnu te didaktičku ili moralnu;
5. uspostavlja i održava svoj nezavisni društveno-kulturni autoritet u internom upravljanju kao i vanjskoj regulaciji kroz kontinuiran proceduralno-normativni integritet, promišljeno i relativno nepristrasno organizovan u kolegijalni oblik organizacije;
6. omogućava da njihove kolegijalne formacije jedinstveno institucionaliziraju proceduralno-normativni integritet;
7. pozicionira zasluge i privilegije, kako prilikom ulaska u nastavu i maturiranja, tako i unutar radnog rangiranja i napredovanja;
8. uspostavlja i održava prepoznatljive nadležnosti ili polja (ako ne i monopole) na tržištu rada za stručne službe, koje su relativno dobro nadgledane.

---

¹⁰ Ibid.

AKTUELNE RASPRAVE

Svensson i Evetts¹¹ sugeriraju da je istraživanje o profesijama prošlo kroz nekoliko faza, počevši od najranije analize usmjerene na “profesionalnost kao normativnu vrijednost i njen značaj i funkcije za stabilnost i poštivanje društvenog sistema”, uglavnom razrađene u radovima Durkheima, Tawneya, Carr-Saundersa i Wilsona, Marshalla te Parsonsa. Ovaj pristup je popraćen konceptom 'osobine' po kojem učenjaci (Greenwood, Wilensky, Etzioni) neuspješno pokušavaju definisati posebne karakteristike profesije u odnosu na druge. Sljedeće razdoblje, tokom 1970-ih i 1980-ih, bilo je obilježeno uvođenjem pojma profesionalizacije, profesionalizma kao ideologije, tržišnog isključenja, profesionalne dominacije i konkurencije, predstavljenih u radovima Johnsona, Larsona, Friedsona i Abbota.

Posljednji period koji traje od 1990-ih obilježen je preispitivanjem važnosti profesionalizma, ali u cjelini se čini da više nema važnosti povlačenje “čvrste i jasne linije između profesije i zanimanja”, nego se smatra kako su oba “slični društveni oblici koji dijele mnoge zajedničke karakteristike”.

Nadalje, novi trendovi se naročito karakterizuju pomakom od tzv. 'uslužne profesionalnosti' na 'komercijalizirane profesionalnosti' koje predstavljaju stapanje anglo-američke i kontinentalne profesionalne zaostavštine i koji je jako vezan za odnos između države i tržišta. Ovaj proces je uglavnom bio obilježen naznačavanjem važnosti organizacije i nauke uprave, koji rezultira u čvršćoj vezi profesionalaca s radnim organizacijama nego sa svojim profesionalnim zanimanjima i udruženjima. To se dešava uglavnom zbog činjenice da “kompetentnost profesionalnog rada postaje primarno definisana i ocjenjena od radne organizacije” kroz osnivanje 'klijentskog odnosa' između klijenata i profesionalaca.

Debata o zanimanjima neizbježno počinje raspravom o *društvenom raslojavanju* (Social Stratification) u smislu veze s podjelom rada u kojoj dominiraju dva glavna koncepta kapitalizma: weberovski i marksistički. U weberovskom smislu, kapitalizam podrazumijeva “racionalnost, kapitalistički duh i formalno slobodno tržište kapitala, rada, roba, usluga i

---

11 Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. Introduction. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts. Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

sirovina”¹², ne ukazujući na to da će vlasnici sredstava za proizvodnju postići monopolistički položaj u bilo kojem od tih; dok Marx socijalnoj proizvodnji pripisuje jedinstvenu poziciju i vidi kako kapitalizam "ima inherentnu tendenciju monopola, što omogućuje vlasnicima sredstava za proizvodnju dominaciju na svim tržištima i time i nad društvom"¹³.

Nadalje, Johnson, kao jedan od istaknutih neo-marksista, dalje razvija pojam klasne strukture razrađujući tri određena aspekta klasnih odnosa: aproprijaciju, realizaciju kapitala i reprodukciju odnosa proizvodnje, i ističe da “nije samo znanje po sebi ono što daje profesionalcima njihov relativno visok status u društvu, nego vrijednost koju takvo znanje ima za kapitalistički sistem”¹⁴.

Dok Weber također daje prvenstvo materijalnim faktorima, on nerado konceptualizira klasu kao dohotomijua kapitala i rada, već umjesto toga uvodi srednju grupu – “one s kvalifikacijama i akreditivima”¹⁵. Osim toga, on vidi religioznost, militarizam, učenje, slobodno vrijeme i druge kvalitete kao osnovicu “temelja društvenog grupisanja čiji članovi imaju zajednički interes”¹⁶, što je rezultiralo činjenicom da “obje klase i statusne grupe mogu sudjelovati u kolektivnom ostvarivanju njihovih interesa i samim tim ulaze u treću dimenziju raslojavanja, politički poredak”¹⁷.

Ipak, na kraju ove istorijske i evolucijske elaboracije, bez obzira koji je koncept neko želi prihvatiti, postoji određeni zajednički nazivnik prema kome je samo u modernim društvima, gdje je znanje jedinstveno, samostalno područje¹⁸ i gdje postoji slobodno tržište roba i usluga, dolazi do pojave prilika za rađanje profesija¹⁹.

Ova sloboda se osporava od mnogih faktora, među kojima su najvažniji kulturalna prijemčivost društva i odnos prema državi, kao što i doista, profesija uživa u različitim pozicijama u različitim kulturalnim okruženjima, čak i unutar krugova konsolidiranih liberalnih demokratija.

---

12 Weber, Max, and Talcott Parsons. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Courier Dover Publications, 2003.

13 Marx, Karl, Friedrich Engels, and Serge L. Levitsky. *Das Kapital New Ed*. Regnery Gateway, 1996.

14 Johnson, C. in Kiely, Ray. *Globalisation & the Third World*. Routledge, 1998.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Ibid.

18 Gellner, Ernest. *State and Society in Soviet Thought*. B. Blackwell, 1988.

19 Macdonald, Keith M. *The Sociology of the Professions*. London: SAGE Publications, 1995.

Također je moguće primijetiti različite stavove prema profesiji, čak i unutar pojedinih zemalja tokom vremena, kao i između različitih aspekata države u isto vrijeme. Međutim, ipak možemo sa sigurnošću tvrditi da *profesije nastaju kao aspekt državne formacije, a državne formacije su glavni uslov profesionalne autonomije.*

Vjerojatno najopsežniji koncept profesije i profesionalizacije predstavlja tzv. **profesionalni projekt** (Professional Project) koji su uglavnom razvili i razradili autori poput Friedsona, Larsona i MacDonalda. Larsonova konceptualizacija nadograđuje se na Friedsonovo preusmjeravanje iz dominantnog 'pristupa moći' i potpunog razdvajanja od funkcionalizama Durkheima i njegovih sljedbenika, pojašnjenjem "prirode profesionalnog prestiža"²⁰ koja ovisi o moći države i osigurana je utjecajem elite koja ga sponzoriše i gdje kognitivne i normativne osobine profesija nisu stabilne i fiksne, te se koriste kao osnovni argument za uspostavljanje granica. Ova 'priroda' također nastoji zadobiti autonomiju kako bi započela uspostavu sopstvene pozicije društvenog prestiža, neovisno o izvornoj eliti pokrovitelja, kao i svoju prepoznatljivu poziciju u sistemu socijalnog raslojavanja. Konačno, ona stremi stvaranju sopstvene ideologije čime se osigurava potencijal za definisanje socijalne stvarnosti u području u kojem članovi profesije funkcioniraju.

U razvoju radne teorije profesija, Larson se jako oslanja na Weberov rad, posebno na koncept društvenog isključenja, izdvajanjem nekih vrlo važnih osobina kao što je ta da su profesije i interesne skupine koje su konkurencija jedne drugima, ali i drugim skupinama, uključujući i državu. Nadalje, profesije, nalazeći se u specifičnom ekonomskom i u društvenom poretku, mogu težiti ekonomskim interesima, ali mogu imati i druge motive. One također imaju posebno mjesto u klasnom sistemu jer njihove 'mogućnosti za prihod' dolaze iz znanja i kvalifikacija koje posjeduju. Ovaj svojevrsni klasni položaj je donekle određen strukturalnim osobinama industrijskog društva, mada aktivnosti članova zajednice, a posebno njeno kolektivno djelovanje mogu biti koncipirani i kao strategija društvenog isključenja. Upravo ova dva posljednja obilježja mogu se smatrati samom srži profesionalnog projekta u smislu da oni ukazuju na potrebu profesije da se angažira kako ekonomski, tako i društveno.

---

20 Durkheim, Emile. *Professional Ethics and Civic Morals*. 2nd ed. London and New York: Routledge, 2003.

Na kraju, Macdonald je pokušao otkloniti neke od nedostataka sa kojima se ovaj koncept suočava, dodavajući svojoj prvobitnoj strukturi zahtjev za potrebu posebnog odnosa sa državom, ukoliko zanimanje nastoji postići monopol, ili barem dodijeljivanje licence. Osim toga, profesija mora biti konkurentna onima koji na tržištu mogu pružiti sličnu, zamjensku ili komplementarnu uslugu. Profesija također treba provoditi koristoljubive radnje te nastaviti provoditi koncept društvenog isključenja, istovremeno nastojeći da uvjeri javnost i zakonodavce da postoji razumna količina altruizama i općeg dobra u njihovoj motivaciji.

Glavni suparnik ovom pristupu je Abbotov *sistem profesija* (System of Professions) čije polazište je čista Čikaška škola sociologije, ilustrovana na pitanju 'koji posao rade profesionalci?' tvrdeći da je "temeljna činjenica profesionalnog života međuprofesionalna konkurencija" viđena kao "sukob oko nadležnosti (jursidikcije)".

U tom smislu, Abbot profesije smatra kao međuzavisan sistem i naglašava važnost međuprofesionalne konkurencije u potrazi za kontrolom znanja i sredstvima njegove primjene. U takvoj konstelaciji odnosa svaka profesija slijedi svoje aktivnosti "unutar raznih vrsta nadležnosti", gdje su te nadležnosti stalno u 'na rubu' spora, te stoga "historija sukoba nadležnosti označava i stvarnu, determinirajuću historiju profesija".

Razvijajući nadalje svoj koncept nadležnosti, Abbot utjelovljuje i društvenu i kulturnu kontrolu, gdje se kulturna kontrola odnosi na zadatke legitimirane formalnim znanja; dok društvena kontrola proizilazi iz "aktivnih zahtjeva iznesenih prema javnoj, pravnoj i radnoj areni". Ovaj pristup se razlikuje od postojećih na način da profesija može formirati nacionalno udruženje i pored već postojećih; može ustanoviti profesionalne škole, etičke kodekse ponašanja, časopise, i slično; ali "ne može zauzeti određenu nadležnost ukoliko ona nije bila upražnjena ili se pak, mora boriti za nju"²¹.

Ovakve promjene se obično događaju u vanjskom okruženju otvaranjem novih područja nadležnosti ili zastarivanjem drugih. Promjene koje imaju takav potencijal i veličinu mogu se pojavljivati u sferama tehnologije i organizacije, ali isto tako mogu biti prirodne ili kulturalne činjenice.

---

21 Abbot, Andrew. *The System of Professions. An Essay of Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago, 1988.

Što se tiče unutarašnjih izvora za promjenu sistema, oni moraju biti posmatrani u odnosu na raslojavanje i druge unutrašnje procese diferencijacije. Razvoj novih znanja ili vještina u konačnici može “učvrstiti priskrbljene nadležnosti ili olakšati širenje na štetu drugih; ili čak unutrašnja ravnoteža može dovesti do duboke promjene u socijalnoj strukturi profesije”. Međutim, Abbotnikada ne postavlja pitanje “zašto je konkurencija između stručnih zanimanja za nadležnosti radnog mjesta bitna sociološki i za doprinos društvenom poretku?”²² Umjesto toga, on jednostavno konstatira da 'sistem profesija' može dovesti do devijacije sistema raslojavanja i zanimanjski poredak, "uvođenjem neopravdanih monopola na tržište rada stručnih usluga"²³.

Iako koncept nadležnosti nije nespojiv s profesionalnim projektom nema ni spomena o monopolu i ekonomskim ciljevima (Burrage, 1990 i 1998)²⁴. On insistira na četiri sudionika: aktivni članovi, država, korisnici i univerziteti, te ponavlja važnost političke kulture s obzirom na činjenicu da su, kako sugerira Johnson, “profesije proizvod *državne formacije*” (State Formation). Abel-Smith i Stevens ponovno naglašavaju da “sve profesije, u potrazi za svojim monopolima i privilegijama, moraju ući u poseban odnos s državom”, dok Halliday ističe da udruženja i profesionalna tijela mogu djelovati kolektivno i biti “mobilizirana za političko djelovanje u savremenim demokracijama”²⁵.

Kada se govori o profesiji ne može se zanemariti činjenica da je to fenomen vezan za odnos između “ograničenih zajednica i šireg društva”²⁶. Ostali oblici *zajednica unutar zajednice* (contained communities) su, na primjer, tajne ili ekstremne stranke, organizovane političke ili ekonomske interesne skupine, itd. To je razlog zašto bi ovaj predmet mogao biti analiziran sa mnogih aspekata grupne dinamike, ali je vjerojatno najbolje obuhvaćen u disciplini sociologije zanimanja.

Iako se profesije kao prilično neobične 'ograničene zajednice' mogu posmatrati kao kohezivne i homogene, zbog svojih unutarašnjih dinamika postoji tendencija njihove segmentacije,

---

22 Abbot, citiran u Sciulli, David. Structural and Institutional Invariance in Professions and Professionalism. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts. Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010. (pp.:20)

23 Ibid.

24 (Burrage, 1990 i 1998) Fali referenca

25 Halliday (1987) Fali referenca

26 Goode, William J. *Community within a Community*. The American Journal of Sociology. Chicago: The University of Chicago Press. Vol. 22, No. 2, Apr. 1957. (pp. 194-200).

preustrojavajući na taj način ideju homogenosti kroz concept “labavog stapanja segmenata”²⁷. Ovi segmenti zatim, odvijajući se u okviru podjele rada, slijede svoje vlastite ciljeve na različite načine a taj proces je poznat kao specijalizacija, a ponekad i sub-specijalizacija. Neke od vrijednosti koje specijalizacije ne dijele s ostatkom profesije i s kim bi zapravo mogle biti u sukobu, su smisao misije, radne aktivnosti, metodologije i tehnike, klijenti, kolegijalnost, interesi i udruženja, kao i javni odnosi. Ipak, ovaj proces segmentacije preuzima neke osobine društvenih pokreta i stoga nije stabilna kategorija. To u osnovi znači da, zbog promjena koje se odvijaju u vanjskom i unutarnjem okruženju, ne samo specijalizacija i sub-specijalizacija nego i cijele profesije mogu nestati.

U *konceptu moći* (Power Approach), Friedson vidi profesionalnu autonomiju radije kao svojevrsnu dominaciju, dok se Johnson, po marksističkoj tradiciji, fokusira na “odnos između proizvođača i potrošača i opsega u kojem je proizvođač mogao ili nije mogao kontrolisati taj odnos, a time i koristi od njega”²⁸. Nadalje, gledanjem na profesije kao društve aktere Hughes je promjenio strukturno pitanje “da li je zanimanje profesija?” na pitanje “koje su to okolnosti u kojima ljudi pokušaju zanimanje pretvoriti u profesiju, a sebe u profesionalne ljude?”²⁹.

U svom radu iz 1977. godine, Larson je iznijela dimenziju snage profesija analitičkim setom alata, stvarajući time neku vrstu podjele između funkcionalista i monopolista. Objasnjavajući dalje razlike u teorijskim pristupima, Abbot uvodi četiri osnovne kategorije nazvavši ih: funkcionalni, strukturalni, monopolistički i kulturni koncept profesionalizacije³⁰.

Prema toj tipologiji, u funkcionalističkom diskursu (Carr-Saunders i Wilson, Marshall i Parsons), profesija se koristi kao sredstvo za kontrolu asimetričnog odnosa stručnjak-klijent; dok je za strukturaliste (Millerson, Wilensky, Caplow) profesija isključivo oblik profesionalne kontrole. Monopolistička škole slijedi strukturalni uzorak razvoja, ali ga ne pripisuje prirodnom rastu nego želji za dominacijom i ovlastima, dok se kulturalisti vraćaju Parsonsovoj fascinaciji stručnošću kao društvenim odnosom.

---

27 Bucher, Rue and Strauss, Anselm. *Professions in Process*. The American Journal of Sociology. Chicago: The University of Chicago Press. Vol. 66, No. 4, Jan. 1961. (pp. 325-34).

28 Johnson, C. *Industrialization and Development: a Comparative Analysis*, in Kiely, Ray. *Globalisation & the Third World*. Routledge, 1998.

29 Hughes, Everett C. *The Professions in Society*. The Canadian Journal of Economics and Political Science. Blackwell Publishing. 1960. (pp. 54-61) *The Professions in Society*. The Canadian Journal of Economics and Political Science. Blackwell Publishing. 1960. (pp. 54-61)

30 Ibid.

U njihovoj studiji o upravljanju profesionalnim identitetom, Dent i Whitehead se iznova bave pojmom bavljanja profesionalcem na način da je riječ o “nekome kome se vjeruje i koga se poštuje”, o “pojedincu kojem je dat status, autonomija i socijalna elevacija u zamjenu za zaštitu opće dobrobiti” i od kojeg se očekuje da primjenjuje “svoj profesionalni sud na temelju svog moralnog i kulturnog koda”³¹. Ali ono što se događa u doba postmodernizma, jeste da takav profesionalizam više ne postoji. Danas se od svakog pojedinca očekuje da bude profesionalan, a jasna crta između profesionalizma i rukovođenja se sve više gubi. Zbog ovog fenomena, ekskluzivnost, zaštita i autonomija pojedinih profesija biva zamijenjena **kulturom učinkovitosti** (Culture of Performativity).

Back i Young se slažu sa takvim pristupom i tvrde da se “profesionalna praksa više ili manje radikalno restruktuirala”³², dijelom zbog vladinih intervencija, a dijelom i zbog uticaja marketizacije. Ovakvo nametanje kulture mjerenja i revizije, kao i potrebe da se ispune kriteriji koji dolaze izvan profesije, rezultiralo je Bernstainianovski rečeno u razvodu od unutarnje suštine, te doslovne dehumanizacije.

Uvođenjem pojma **ekologije** (Ecology), Abbott pokušava pomiriti *individualističke* i *pojavnosne* koncepte društvenih sistema priznajući da se dijalektički proces odvija između i među profesijama, kao i sa drugim ekologijama, kao što su države i univerziteti. Po njegovom mišljenju ekologija predstavlja “socijalnu strukturu koja je manje ujedinjena od mašine ili organizma, ali je znatno više ujedinjena nego što je društveni svijet sastavljen od autonomnih, partikularnih bića klasičnog liberalizma ili probabilistički interaktivnih racionalnih aktera makroekonomije”³³. Nadalje, kad te ekologije dođu u kontakt jedna s drugom, dolazi do procesa “nastanka saveza između podgrupa u jednoj ekologiji sa podgrupama u drugoj”, dok mogućnosti za kontakt i savez jako puno ovise o “unutarnjem karakteru povezanih ekologija”. Tako su, na primjer, nastale informatika ili kriminologija, gdje je prva ukorijenjena u primjenjenoj matematici i elektronici, a druga je svoje postojanje posudila praktičnoj profesiji.

---

31 Dent, Mike and Whitehead, Stephen. Configuring the 'new' professional. Eds. Dent and Whitehead. *Managing Professional Identities. Knowledge, Performativity and the 'New' Professional*. London and New York: Routledge, 2002.

32 Beck, John and Young, Michael F.D. *The assault on the professions and restructuring of academic and professional identities: a Bernsteinian analysis*. British Journal of Sociology and Education. Vol. 22, No. 2, April 2005, (pp. 183-97).

33 Abbot, Andrew. *Linked Ecologies: States and Universities as Environments for Professions*. Sociological Theory. New York and Washington D.C.: American Sociological Association. 2005. (pp. 245-74).

Ovaj *organizacijski aspekt* (Organizational Aspect) dodatno je istražila Evetts, uvodeći koncept *organizacijske i radne profesionalnosti*³⁴. Iako su oba idealni tipovi, koncept organizacijske profesionalnosti predstavlja “diskurs kontrole kojeg sve više koriste menadžeri u radnim organizacijama”³⁵ ugrađujući racionalno-pravne oblike autoriteta, kao i hijerarhijske strukture odgovornosti i odlučivanja. Koncept radne profesionalnosti pak, predstavlja diskurs “kreiran u sklopu stručnih profesionalnih grupa i uključuje kolegijalni autoritet”³⁶, uz rame s drugim već razrađenim aspektima (svojstva, osobine) struke. Prvi je povezan s Weberovim modelima organizacije, a druga se nalazi u Durkheimovom modelu zanimanja kao moralne zajednice.

Međutim, kontinuirani naglasak na upravljačkoj i društvenoj kontroli koji se ogleda u povećanoj važnosti hijerarhije, birokratije, proizvodnje i učinka, donijela je neku vrstu novog profesionalizma kao *varijante [sopstvenih] organizacijskih i profesionalnih oblika*. To, uslijed svemu, zahtijeva predstavljanje istraživačkog pitanja *kako i na koji način se diskurs profesionalnosti koristi kao instrument profesionalne promjene i društvene kontrole?*

Osim toga, u odgovoru na pitanje: "Kako profesionalna odgovornost odstupa od drugih oblika odgovornosti?"³⁷, Svensson upućuje na pomak od dužnosti prema odgovornosti, kao višem birokratskom pojmu, u kojem profesionalci radije teže prezentirati postignute rezultate njihovim poslodavcima i *klijentima nego da budu kolegijalno odgovorni u smislu njihovog znanja i etike*. On zatim, *ovakav hibrid tradicionalnog birokratskog racionalizma i pojedinca*, naziva *profesionalizmom snažno baziranom na organizaciji*, kao vrsti kolektivne odgovornosti usmjerene na pojedinca.

Brante³⁸ donosi novi diskurs, naglašavajući posljedice dvaju podudarnih *političko-ekonomskih sistema*, neoliberalizma i globalizacije, koje oni vrše na struku. Marketizacija, kao jedna od najvažnijih osobina neoliberalizma, uvela je niz izazova a neki od njih su: razmjerno smanjenja javnih sredstava; tržišna načela u javnom sektoru; smanjenje

---

34 Evetts, Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

35 Ibid.

36 Ibid.

37 Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. Introduction. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

38 Brante, Thomas. State Formations and the Historical Take-off of Continental Professional Types: the Case of Sweden. Eds. Svensson, Lenart G. and Evetts, Julia. *Sociology of Professions: Continental and Anglo-Saxon tradition*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2010.

profesionalne autonomije, tržišna konkurencija kao primarni mehanizam za raspodjelu sredstava, te povećanje upravljačkog sistema. Takav razvoj rezultirao je rođenjem novih profesija koje: odgovoraju novim tehnologijama koja zahtjevaju nove vještine; odgovoraju na sve veći obim i važnost finansijskog sektora; razvijaju stručnost u cilju rješavanja novih socijalnih problema (npr. okoliš i migracija); inovativne su u novim profitabilnim područjima (avanturistička industrija, turizam, hrana, vino), te vrše profesionalizaciju starijih zanimanja u javnom sektoru (vaspitači i policija).

Proces globalizacije je isto tako uveo potrebu za profesijama sa zajedničkim međudržavnim polazištima a koja se odvijaju u organizacijama poput Europske unije.

Objašnjavajući nova kretanja u smislu ***rizika i mogućnosti*** Evetts predlaže da se savremene profesije suočavaju sa nekim otežavajućim faktorima za njihovo postojanje, kao što su

demistifikacija aspekata profesionalnog znanja i stručnosti; slučajevi prakse zloupotreba i neprofesionalnog ponašanja; povremeno medijsko pretjerivanje i pojednostavljivanje; velike povećanje naknada i plata u pojedinim stručnim sektorima te podjela između praktičara komercijalnih (korporativni klijenti) i socijalnih usluga (financira država); i konačno, sindikalne aktivnosti ili prijetnje uskraćivanjem usluga (izuzev štrajka) koji mogu ukazivati na vlastite umjesto na javne interese.³⁹

Međutim, postoje i neki faktori koji jačaju poziciju profesija. Jedan takav faktor predstavlja koncept i praksa *upravljanja ljudskim resursima* koja ima standardizirane i formalizirane postupke odabira, zadržavanja i razvoja karijere, što je rezultiralo *većim naglaskom na izboru karijere, ovisno o osobnim okolnostima, radije nego pokroviteljstvom nekoliko privilegovanih*. Osim toga, tu je i naraslo prihvatanje činjenice da se upravljanje koristi ne samo za kontrolu, koja ponekad ograničava rad profesionalaca, već i *za razvoj karijere pojedinih praktičara kako bi se poboljšao njihov status i poštovanje profesionalnog zanimanja i njihovog položaja*. Za kraj, organizacije mogu poslužiti kao mjesta za *dalji razvoj profesionalnih oblika i metoda kontrole (pravila, vrijednosti, norme, standardi) koji bi dopunili ili zamijenili organizacijske forme (hijerarhiju, upravljanje, učinkovitost i zacrtane ciljeve)*.

---

39 Ibid.

ZAKLJUČAK

Studija profesija je uglavnom interdisciplinarna, ali se ponajviše odnosi na sociologiju rada i raslojavanja. Kao dio procesa društvene i državne formacije također se smatra dinamičnim i stalno mjenjajućim fenomenom. S jedne strane, profesionalci su uvijek pokušavali iskoristiti svoje znanje i vještine za vlastitu korist kroz proces regulacije. S druge strane, profesija je uvijek morala slijediti dinamiku u odnosima između države i tržišta. Ova trilateralna dinamika je uzrokovala pojavu novih profesija, neke su se prilagodile, neke kategorisale a neke odumrle. Zaključimo s Evetts da su

profesionalna zanimanja različita i unutar i između nacionalnih država i kako nastaju nove nacionalne države i evropske politike, konteksti se stalno mijenjaju razvijaju i prilagođavaju, mijenjaju u praksi i lokalnim radnim mjestima.⁴⁰

Istovremeno, profesije su u neku ruku povezane jedne s drugima, stvarajući funkcionalnu društvenu strukturu i stoga su podložne socijalnoj dinamici u tom pogledu, što nas dovodi do zaključka da bez obzira kako smo definirali profesije, one će uvijek biti dio društvenog sistema.

Ipak, s vrlo visokom razinom sigurnosti mogli bismo zaključiti da profesija nije uspjela u postizanju svoje društvene uloge reguliranja neograničenih ekonomskih procesa kako to predviđa Durkheim⁴¹. Po njemu, to je bila ideja profesija i zanata sa vlastitom profesionalnom etikom, a ne proletarijata, koji su trebali služiti kao svojevrsni ispravljač 'stanja anarhije' svojstvenog kapitalističkom načinu ekonomije. Stoga, kako liberalni kapitalizam, kao dominantni oblik planetarnih ekonomskih odnosa, pruža otpor na samo bilo kakvoj vrsti alternative već i samoj regulaciji, može se reći da će društveni element u životima ljudskih bića nastaviti da traga za adekvatnim (i alternativnim) rješenjima.

---

40 Ibid.

41 Durkheim, Emile. *Professional Ethics and Civic Morals*. 2nd ed. London and New York: Routledge, 2003.

*Centar za sigurnosne studije
Centre for Security Studies*

*Branilaca Sarajeva 13/I, 71 000
Sarajevo*

Tel: +387 33 262 455 / 262 456

Fax: +387 33 223 250

e-mail: info@css.ba

www.css.ba